

84

гомеѡ

37

aleksandar jerkov

delotvornost karikature

Slobodan Ivkov: »Zid«, »Književna omladina Srbije«, Beograd, 1983.

Kada je pronađena litografija, otvorena je nova epoha u reprodukovanju umetničkih dela. Prvi put su grafike mogle nastajati iz dana u dan i umnožene masovno biti iznošene na tržište. »Grafika je preko litografije bila osposobljena da ilustrativno prati svakidašnjicu«, piše Valter Benjamin u ogledu »Umetničko delo u veku svoje tehničke reprodukcije«. Grafika će taj dosluh sa svakidašnjicom — kako to karikatura ponajbolje pokazuje — umeti da iskoristi. Za razliku od plakata i ilustracije karikatura je samostalnije prirode i više kritički usmerena. Stoga je brzo postala najrevolucionarniji grafički oblik. Ostavljajući za sobom domen »uzvišenih« umetničkih oblika, karikatura je zavládala **carstvom delotvornosti**.

Na ovakve zaključke upućuju i karikature Slobodana Ivkova sakupljene u knjizi »Zid«. Organizovana na dva principa, u skladu sa dvema dimenzijama (»vodoravno« i »uspravno«) u kojima nastaje, ova zbirka karikatura i na planu značenja pokazuje dva simbolička ključa — **zamišljenu kamilu i tužnog klovna**.

Političku dimenziju odabranog grafičkog izraza Ivkov dovodi u vezu sa tradicijom besplodne kritike: on je tu- mači u duhu poslovice po kojoj psi laju, a karavan, ipak, prolazi. U ulozi karavana ovaj put se pojavljuje znak voj- ne moći, tenk koji vlada pustinjom (str. 19). Kamila, za- ostala iz negdašnjeg karavana zbog svojih dilema, stoji u senci bivše oaze i razmišlja o novom vremenu. Njena di- lema i distanca prema događajima, što su posledice »ka- ravanske« tradicije, duhovito svedoče o prostoru sa koga nas svakoga dana bombarduju podaci o broju poginulih, besmislenim političkim govorima i dogovorima protiv slo- bode ljudi. Dnevna štampa, zaneta dnevnim mudrostima

probitka, propušta u svom propagandnom ratu da postavi neka opštija, metafizička pitanja. Ivkovljev crtež, na specifičan način, pokušaće da to učini. O štampi svedoče i karikature ptica i kornjača (8), »uspeh balonistike« (38), da bi domino-figura klovna od novina — političara s bičem u ruci (2), pokazala u kakvoj je vezi ovaj plan značenja sa simbolom klovna, koji simbol uokviruje čitavu knjigu.

Dvorska luda sa korica knjige, koja balansira na zidu-granici, čuva osmeh, vedrinu; njoj je dato da s nadom mudruje o čemu hoće. Na kraju, **razočarana luda**, videći da mudrost ludosti nikoga nije opametila, postaje **tužni klov**. Sve postignuće je da se, i dalje kao domino-figura, ruga sedeći na rubu svog prozora. Da li je on otvorio taj prozor u zidu koji nas deli od sveta, ali se prerano poradovao da ovom svetu može pobeći? Zid ga je kaznio.

Uostalom, crveni čekić neumorno ljude prikiva za tegobnu prolaznost svakodnevnog iskustva. U jednom animiranom filmu, posle dugog vremena lagodnog ukucavanja, život čekića poremeti pobuna jednog eksera: on ne dopušta da ga ukucaju. Taj ekser će silnici uništiti, ali tada svi ekseri postanu nepokorni. Čekić je crven od usijanja jer neuspešno udara po glavama nepokornih. Bez bunta nema revolucije. (Ili je čekić crven još zbog nečega?)

Razočarana dvorska luda, »degradirana« na klovna, budi u meni sećanje na lik sa jedne slike Žorža Ruea nastaloj s početka ovoga veka. Grafički izraz kreitura Slobodana Ivkova teže se razumeva bez poznavanja iskustva, recimo, ekspresionističkog slikarstva — pre svega one njegove struje koja je čuvala trag figurativnosti. »Klovn« koga Ruo slika s ogromnim dugmetima, otvorenim ustima i uzvinutim obrvama kao da je taj čas video šta se desilo njegovom drugu na Ivkovljevoj karikaturi sa poslednje stranice korica. Mrlja što se razmazuje pred njim usirena je kap u koju se »pretvorila« poražena dvorska luda.

Na jedan drugi način možda se može pomenuti i iskustvo tzv. apstrakcije u slikarstvu. U »flasterima« što prikrivaju zabrinutog prolaznika u stripu sa kraja knjige (46-47) prepoznajem Maljevičeve, Mondrijanove, Kandinskijeve »pravougaonike«! Ako se svekoliko savremeno slikarstvo smešta između Maljevičevog belog i crnog kvadrata, naslikanih na beloj, odnosno crnoj podlozi, sva se Ivkovljeva karikatura smešta između jednog otvora u zidu i njegovog »zatvaranja«.

I sam simbol zida povezuje ove karikature sa slikama nađenim na zidovima Altamire. Na njih je svojom umetničkom snagom podsetilo savremeno slikarstvo, a ne čini li to i Ivkov crtajući »Čiča Gliše« (17, 47)?

Karikatura nije toliko moderna umetnost koliko je masovna umetnost modernog doba. Ipak o njoj se, zbog njene veze sa svakodnevicom, retko razmišlja u okvirima koje nudimo u ovom tekstu. Nije sporno da sebi dajem pre-

veliku slobodu i namerno precenjujem likovnost Ivkov-
ljevih karikatura pominjući ih u ovakvom kontekstu, ali
zašto je jedino ispravno misliti u stereotipima, ostajati ne-
popravljivo sveden na banalnost svakodnevnih, a uz to
još i očiglednih saznanja i zaključaka? Likovne mogućno-
sti karikature prilagođene su uslovima jeftine štampe pa
se ovaj grafički oblik retko može zaista upustiti u pravi
likovni eksperiment. No, razvoj štamparske tehnike će
otkloniti i ove smetnje. Politička angažovanost karikature
još je jedan od razloga što se ona ne poredi sa savre-
nim slikarstvom, ali nije li u pravu Herbert Rid kada
povodom Oskara Kokoške veli da je »moderno slikarstvo
objašnjivo samo u političkom kontekstu«! Zato u svetu
u kome je golub mira davno ispustio svoju grančicu, i to
ne svakad iz erotskih pobuda što ih Ivkov beleži na ka-
rikaturj (15), u vremenu inkvizicije nad svakom zapitano-
šću (42) angažovanost karikature je odgovor na izazov
sveta u kome živimo. Odričući se likovne osobenosti, ka-
rikatura je izgubila mnogo od slikarske tradicije i vred-
nosti, njena **aura**, kako bi rekao Benjamin, postala je poro-
zna, ali je njena revolucionarna snaga nesrazmerno po-
rasla.